

Středoškolská odborná činnost 2005/2006

Obor 14 – Pedagogika, psychologie, sociologie a problematika volného času

Vliv výchovy v dětských domovech a ústavech na psychiku dětí (Opravená verze z okresního kola)

Autoři:

Tereza Fuksová, Jana Hlaváčková
SZŠ, Průmyslová 395
531 21 Pardubice, 3. ročník

Konzultant práce:

Mgr. Štěpánka Pavelková, Blanka Šprojcarová
(SZŠ Pardubice, DC Veská)

Zadavatel práce:

Bc. Alena Dvořáčková
(SZŠ Pardubice)

Pardubice, 2006
Pardubický kraj

Prohlašujeme tímto, že jsme soutěžní práci vypracovali samostatně pod vedením Mgr. Štěpánky Pavelkové a paní Blanky Šprojcarové a uvedly v seznamu literatury veškerou použitou literaturu a další informační zdroje včetně internetu.

V Pardubicích dne 24. dubna 2006

vlastnoruční podpis autorů

Obsah:

1.	Úvod	4
2.	Část A	5
2.1.	Důvody umístění dětí do ústavní péče	5
2.2.	Psychická deprivace	7
2.2.1.	Prevence psychické deprivace v ústavním prostředí	7
2.2.2.	Formy práce s dětmi (získané z anonymních dotazníků)	11
2.3.	Pozitiva a negativa ústavní péče	13
2.4.	Návštěva DC Veská	14
3.	Část B	15
3.1.	První dny doma	15
3.2.	Navazování nových citových vazeb	18
3.3.	Problémy a vztahy v rodině	20
3.4.	Nástup do nového kolektivu	23
4.	Závěr	29
5.	Anotace	30
6.	Použitá literatura	31
7.	Přílohy	32

1. Úvod

Chtěly bychom Vám představit odbornou práci na téma výchovy v dětských domovech a následný vliv této výchovy na jejich psychiku a chování v budoucím životě. Toto téma bylo vybráno na základě exkurze do Dětského centra Veská, kde nás zaujal způsob péče o děti, nahrazení chybějící rodiny a metody, které se využívají pro péči o dětskou psychiku. Na základě těchto zjištění nás zajímalo, jak se tito jedinci začleňují do společnosti, jak navazují nové vztahy a jak je neúplná rodina poznamená v dalším životě.

Cílem celé práce bylo zjistit druhy dětských domovů, důvody umístění dětí do dětských domovů, formy péče v ústavech a nejnovější metody péče, jak je dětem v těchto zařízeních nahrazena rodina, co může zanechat ústavní péče na psychice dítěte, jak jsou děti vedeny k odpovědnosti a jak tráví volný čas. Zajímalo nás také samotný názor pracovníků z ústavů na danou péči. Dále nás zajímalo, jak takto vychovávané osoby jednají po opuštění dětského domova nebo ústavu, jaké mají děti problémy se včleněním se do společnosti a jak na ně samotná společnost reaguje.

2. Část A

2.1. Důvody umístění dětí do ústavní péče

Dětský domov (DD) je internátní výchovné zařízení pro výkon ústavní výchovy dětí a mládeže. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži s normálním duševním vývojem, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče.

Typologie dětských domovů:

- 1) DD internátního typu podle věku dětí
 - = zahrnuje několik výchovných skupin, každou tuto skupinu vede několik vychovatelů, kteří se střídají ve službách
 - důsledkem je narušení podmínek k vytvoření citových vazeb mezi dětmi a vychovateli
 - a) kojenecký ústav s DD pro děti do 3 let
 - b) DD tzv. klasického typu pro děti od 3 do 18 let
- 2) DD rodinného typu
 - = rodinnou skupinu tvoří 6-10 dětí, o které se starají vychovatelé, kteří v domově žijí

Dětské domovy mají nahrazovat hlavní funkce rodiny a nedostatky rodinného prostředí, v němž rodiče o dítě náležitě nepečovali. Prostor, které dítě v domově obklopuje, však může způsobovat problémy v emocionálním vývoji dítěte, které jsou charakteristické pro osiřelé děti.

Podstata socializace dítěte v DD je:

- 1) dát dítěti trvalého vychovatele
- 2) dát dítěti trvalé postavení ve skupině
- 3) dát dítěti trvalé prostředí plně imitující domov a poskytující mu pocit bezpečí a jistoty

Hlavní povinnosti DD:

- 1) převzít základní funkce rodiny
- 2) zajistit podmínky ke správnému psychickému a fyzickému vývoji dětí a k jejich bezpečí
- 3) zajistit odpovídající vzdělání dětí a připravit je na samostatný život ve společnosti
- 4) podniknout patřičná opatření k normalizaci vztahů a citových pout v rodině, aby se dítěti umožnil návrat domů (4)

Důvody uvedené v anonymním dotazníku:

- 1) špatné sociální a bytové podmínky
- 2) nezáměr rodičů
- 3) zdravotní důvody
- 4) pobyt rodičů v nápravném zařízení
- 5) psychické a fyzické týrání dítěte
- 6) oboustranní sirotci
- 7) nemoc rodičů

- 8) úmrtí rodičů
- 9) sexuální zneužívání dětí
- 10) zanedbaná výchova a výživa

2.2. Psychická deprivace

= ztráta, zbavení, nedostatek něčeho, strádání z nedostatku smyslových podnětů, dlouhodobý nedostatek tělesných a psychických potřeb

Ještě ve čtyřicátých letech minulého století byla výchova dětí, které vyrůstaly mimo rodinu velkým společenským problémem. V ústavech, kde děti vyrůstaly, byla větší úmrtnost, horší zdravotní stav a psychický vývoj. Docházelo ke zpoždění v intelektovém vývoji objevovaly se nedostatky v citových vztazích, v sociální adaptaci, případně v charakteru. Souhrnně se tento jev nazývá psychická deprivace. Dříve byly tyto skutečnosti hodnoceny velmi pesimisticky: u deprivovaných dětí se prý vytváří psychopatický, bezcitný charakter, bez potřeby vzájemných pozitivních vztahů s lidmi, a jde prý o nedostatky, které nelze napravit. Pro praxi se z toho odvozovala zásada, podle které „špatná rodina je lepší než ústav“. Později se ukázalo, že deprivace postihuje i některé děti vyrůstající v rodinách (dětí zanedbávané, z rodin s nízkou sociální úrovní), ale že při změně výchovných podmínek je možná náprava.

Kritickým obdobím pro deprivaci je věk přibližně od 6 do 15 měsíců. (2)

2.2.1. Prevence psychické deprivace v ústavním prostředí

Je nutno rozlišit, zda jde o zařízení, kde je dítě pro svou smyslovou poruchu, tělesné postižení nebo zda jde o ústav, který má na kratší či delší dobu dítěti nahradit jeho rodinu, která se rozpadla, vůbec nevytvořila, nebo se dostala do situace, že nemůže dát dítěti takovou péči, aby nebylo ohroženo ve výchově, na zdraví nebo na životě.

U prvního typu ústavních zařízení není obvykle nebezpečí deprivace závažné. Přejít dětí šestiletých, případně již tříletých z rodinného prostředí, odloučení od matky, do ústavu, je i při nejlepší péči pracovníků ústavu vždy pro dítě zátěží, u dítěte se objevují separační prožitky, postupně pak odeznívají a dítě se adaptuje na střídání pobytu v ústavu a v rodině. Nutná je samozřejmě tvořivá spolupráce zdravotníků s rodiči.

V ústavních zařízeních, která mají dítěti rodinu nahradit, je nebezpečí vzniku deprivace mnohem větší. Důležité je uvědomit si, že to nejlepší ústavní prostředí nemůže rodinu nahrazovat.

Většina dětí žijících mimo vlastní rodinu, žije dosud v dětských domovech. Považujeme za vhodnější označovat tuto péči jako domovskou nebo ústavní, nikoliv jako kolektivní. Tyto domovy jsou organizovány podle věku dětí. Pro děti do 1 roku jsou to kojenecké ústavy, pro děti do 3 let domovy pro batolata. Tato dvě zařízení patří do resortu ministerstva zdravotnictví vedená lékařem-pediatrem, děti jsou vychovávány dětskými sestrami, speciálně školenými v psychologii a pedagogice. Uplatňuje se zde tendence spojovat tato dvě zařízení v jeden celek, aby děti nebyly traumatizovány přesunem do cizího prostředí. Protože v tomto věku jsou děti nejvhodnější pro adopci, je nutné vedle lékařské péče také průběžné sledování psychologické, které provádí psycholog, pracující s dětmi přímo v ústavu.

Domovy pro děti od 3 do 15 roků jsou pod správou ministerstva školství, jsou vedeny pedagogem, rovněž další výchovní pracovníci mají mít učitelskou nebo vychovatelskou aprobaci. Většina domovů je rozdělena na předškolní a školní, což přináší dětem přecházaným do školního domova těsně před začátkem roku nesnáze, protože ke změně celého prostředí přistupuje nástup do školy, kde se ovšem v důsledku zpretrhání všech sociálních vztahů jeví jako špatně přizpůsobené, bez zájmu o učení, těžko zvládnutelné apod. I v průběhu školního věku jsou pak děti z různých důvodů přemísťovány, takže u domovských dětí není zvláštností, že prošly od svého narození šest a více prostředí, což

samo o sobě znesnadňuje a narušuje utváření jejich osobnosti. Dlouhodobý nebo trvalý pobyt dítěte v domovské péči má z psychologického hlediska tyto negativní rysy:

- 1) neumožňuje dítěti navázat trvalý citový vztah k jedné osobě a ke stabilní malé sociální skupině (jako je matka, rodina).
- 2) v důsledku poměrně častých změn prostředí jsou děti psychicky traumatizovány, dítě nemá pocit bezpečí a sounáležitosti, což je jedna ze základních psychických potřeb.
- 3) prostředí domova je chudé na podněty citové a sociální, dětem zde chybí životní zkušenosti, které má dítě z průměrné rodiny.
- 4) ve čtrnácti letech se děti z domovů velmi špatně umísťují, běžný internát nemůže být rovnocenným pokračováním domovské péče. Hodně dětí se vrací do svých rodin, které se mezitím citově odcizily a další vývoj dospívajících dětí v těchto rodinách není většinou dobrý. Jen nepatrná část mladistvých nad patnáct roků zůstává v některých domovech zásluhou obětavých a chápajících ředitelů až do osmnácti let. Ukončení výchovy v domově, nejpozději v osmnácti letech, u převážné většiny v nejzranitelnějším období, je nejzávažnější problém ústavní výchovy. Dítě zůstává osamoceno, chybí mu primární a sociální skupina, společná perspektiva s rodinou a její citové zázemí.

Uvedené nevýhody domovské péče vedly jednak k různým opatřením ve stávajících dětských domovech, jednak ke vzniku nových forem. Pro oba tyto směry je typické, že v souladu se zákonem o rodině, který označuje rodinu jako hlavního výchovného činitele, se snaží dát sociálně opuštěným dětem takové prostředí, které se více či méně blíží přirozené rodině. (10)

V dnešní době jsou základem prevence psychické deprivace tzv. rituály.

Rituály:

Spánek

Je třeba uvážit, že ústavním dětem jsou nedostupné přirozené zážitky rodinného prostředí, intimní atmosféra večerního usínání, jistota plynoucí ze skutečnosti, že až se dítě ráno probudí, najde tytéž rodinné osoby ve své blízkosti. To všechno jsou rizika pro emocionální i celkový osobnostní vývoj dětí a je třeba jim čelit všemožnými způsoby.

Ložnice dětí by měly být co nejtulnější. Osvětlení nemá být silné a rušivé. Postýlka dítěte má lákat k odpočinku a její přitažlivost se zvýší tím, když tam bude na dítě čekat vždy jeho hračka. Barevně různě vzorkované povlečení.

Úkoly výchovného pracovníka:

Sugestivním způsobem děti učit, že se v ložnici nehlučí, že se zde pohybujeme tiše a mluvíme pološeptem, že je to příjemné a uklidňující, podporujeme přirozené rozvíjení znalostí a slovního vyjadřování u malých batolat. Při ukládání ke spánku by se měl rozloučit pohlazením, vlídným sugestivním nabádáním ke spánku, u starších batolat je velmi žádoucí zavést pohádku před spaním

Sestra může pohádku vyprávět nebo může zazpívat ukolébavku, může si dokonce vzít na pomoc nějakou figurku, která pak symbolicky nad dětmi bdí. Může zde být také například dětská lampička se slabounkým světlem jako signál k nastávajícímu spánku.

Tento večerní ceremoniál má předpoklady stát se nejhezčí chvilkou dne a smířit děti s mnohými těžkostmi jejich ústavní existence. Velmi při tom záleží na osobním postoji pracovníků.

Jídlo

Má být pro děti záležitostí nanejvýš příjemnou, nejen pro samotné nasycení, ale i jako významná příležitost k uplatnění vlastní aktivity, samostatnosti a přibývajících zkušeností.

Organizace stolování má být taková, aby se na ní mohly děti stále více podílet. S přibývajícím obratností a samostatností dětí je nutno pečovat o kultivaci jejich chování.

- 1) ke stolkům zasedají děti až těsně před zahájením jídla
- 2) najezené děti nesmí být zdržovány u stolku, ale odcházejí do koupelny, kde je jim k dispozici další sestra
- 3) u velkých batolat se stává stolování už významnou záležitostí společenskou. Při obědě a při večeři může mít vždy jedno dítě službu: rozdává prostírání a má být toho dne vzorem ostatním.

Úkoly výchovného pracovníka:

- 1) zdůraznění příjemného pocitu čistoty
- 2) ke kultivaci chování přispívá pěkné nádobí, textilní prostírání, případně malá kytička
- 3) řeč, kterou sestra s dětmi vede, se má vztahovat k jídlu a ke stolování, je toho hodně, co mohou děti z tohoto oboru poznat a převést do své slovní zásoby, proto není na místě nařizovat přísné ticho, je jen třeba děti usměrňovat, aby se nerozptylovaly jinými zájmy, nezapomínaly jíst a nemluvily při polykání
- 4) přání dobré chuti a poděkování má být samozřejmým kulturním návykem u nejstarších batolat

Koupání

Koupele v teplé lázni má kromě očištné funkce i velmi důležitý význam výchovný. Prožitek z koupele provázený radostnou interakcí se sestrou a vším, co k této situaci patří, se může stát zdrojem dobrých zkušeností, které působí jako protiváha k ústavní deprivaci. Proto je velmi žádoucí zavést v ústavu pravidelné koupání ve vaně i přesto, že běžná očista se provádí sprchováním.

Z koupání, které není každodenní, je možné udělat sváteční událost, na kterou se děti budou těšit. Jejich střídání po dnech je nutno zajistit rozpisem. Je-li koupelna v jiném poschodí nebo ve vzdálenější části budovy, nesou si děti s sebou župánky, ve kterých se pak z lázně vracejí (sama tato událost je pro ně osobně vysoce významná).

Pěna do koupele, vodní hračky a jiné drobnosti spolu s plnou účastí sestry mohou vytvořit ze situace koupání chvilku nejvyšší tělesné a duševní pohody. I zde se nabízejí široké možnosti rozvíjení poznání, řeči i návyků, které se ničím jiným nedají nahradit. I běžná očista sprchováním musí být organizačně zvládnuta tak, aby nedocházelo ke stresům z přílišného spěchu a neosobní manipulace s dětmi.

Umývání, oblékání, obouvání

Jsou to činnosti, vyskytující se mnohokrát denně a vytvářející základnu pro osvojování sebeobslužných dovedností. Zásada postupnosti zde má mimořádný význam. Je třeba usilovat všemi prostředky, aby si děti nepřekážely a nevznikalo napětí. Podpora dítěte k akci (klid, povzbuzení).

Starší batolata se učí čistit si zuby.

Vyprazdňování

Vysazování na nočníček je z vývojového hlediska oprávněné jen v té chvíli, když má dítě aktuální potřebu se vyprázdnit.

Hry

Podle motivů, cílů a způsobu vykonávání dělíme lidskou činnost na hru, učení a práci. Hrou dítě poznává svět kolem sebe, hrou se účastní života, který kolem sebe vidí, a to formou pro ně přístupnou a zajímavou. Hra má jednak všeobecný význam a jednak specifický. Hra je vyjádřením určitého vztahu osobnosti k okolní skutečnosti.

Druhy a význam her:

- 1) Hry manipulační
 - hry s předměty
 - úkolem je poznání struktury, funkce a vlastností předmětu
 - praktické zkušenosti a použití těchto předmětů
- 2) Hry pohybové
 - úkolem je cvičení motoriky a pohybové koordinace-smělost/bázlivost
- 3) Hry tématické (rolové hry)
 - hraní na něco nebo na někoho
 - projevuje se odraz a poznání společenských vztahů
 - seznámení s činnostmi jednotlivých povolání
- 4) Hry konstruktivní
 - stavebnice, stavby, dítě si hraje na písku
 - činnosti dle vzorců nebo vlastní fantazie
 - rozvoj tvořivé fantazie, myšlení
 - zvýšení pozornosti, vytrvalosti, systematickosti
- 5) Hry didaktické
 - vždy se používají za určitým cílem
 - úkolem je zvýšený rozsah vjemů, paměti, myšlení a obohacení slovní zásoby

Hry přivedou dítě k dodržování pravidel, k ovládnutí afektu, k překonání únavy a obtíží, k soustředění pozornosti, tedy mají značné formativní účinky, protože jsou to činnosti silně motivované.

(3)

2.2.2. Formy práce s dětmi (získané z anonymních dotazníků)

- 1) časté chování dětí a hraní si s nimi
- 2) zavedené rituály
- 3) každé dítě má „svoji tetu“, která se mu maximálně věnuje
- 4) pokud dítě vyžaduje zvýšenou pozornost, má individuální péči – všechny úkony provádí jedna sestra
- 5) snaha zpestřit dětem pobyt – u větších dětí to jsou výlety, škola v přírodě, pobyt (návštěva v rodině)
- 6) výchovné harmonogramy
- 7) cílená rehabilitace vykonávaná fyzioterapeuty
- 8) hudební nástroje
- 9) pomůcky pro výtvarnou výchovu (plastelína, křídly, textilie...)
- 10) pomůcky pro hrubou motoriku (zahradka, průlezy, houpačky..)
- 11) dítě má své určité soukromí, má práva i povinnosti, musí dodržovat režim
- 12) pomoc v kuchyni, na zahradě, s mladšími dětmi
- 13) kapesné – naučí se hospodařit s penězi
- 14) účast v zájmových kroužcích a organizacích
- 15) organizace života přibližující se životu v normální rodině
- 16) Korálek*

*Korálek-Zařízení rodinného typu, ve kterém by se péče podobala rodinnému životu. Bude zde umístěno 5 dětí různého věku, pokud možno sourozenecká skupina, o které se budou starat 4 stálé „tety“. Tyto informace nám poskytla paní Blanka Šprojcarová.

Pomůcky pro práci s handicapovanými dětmi:

- 1) speciální pomůcky dle typu postižení
- 2) ozvučené, reflexní, barevné hračky
- 3) speciální vozíky, kočárky
- 4) speciální chodítka
- 5) odrážedla, balony, reflexní a masážní míčky
- 6) domečky pro zrakově postižené
- 7) rehabilitační bazén
- 8) senzomotorická místnost-dle metody Snoezelen*
- 9) možnost spolupráce se střediskem rané péče-konzultace, zapůjčení pomůcek, hraček
- 10) vzdělávání sester, semináře k danému tématu

*Cílem využití senzomotorické místnosti je relaxace a stimulace psychického a motorického vývoje s navozením optimální pohody, blaha a spokojenosti dítěte.

Metoda Snoezelen vychází ve své podstatě z toho, že naše smysly jsou snadno oslovitelné v ovzduší klidu a pohody. Zdravý člověk celkem snadno si sám najde místo, kde je mu příjemně. Handikepovaný člověk a dítě obzvláště takovou schopnost nemá a my jim musíme nutně takové prostředí vytvořit. Místnost má tvar vajíčka-jako děloha, povrch místnosti je bílé barvy, barevnost prostoru je modelována osvětlovacím systémem. Nutná je vhodně řešená klimatizace, dále je zde soustava reproduktorů, kterými podle potřeby, momentálního stavu a nálady dítěte může znít hudba relaxační, rytmická či stimulační. Hlavní technologické zařízení je bezbariérové vyhřívané vodní lůžko. V takto upravené místnosti je reálná možnost prožívat klid, uvolnění a pro děti tolik potřebný pocit bezpečí.

Využití místnosti pro děti např.:

- s *dětskou mozkovou obrnou*, kdy hra s dotykovými svítidly jim pomůže uvolnit stah svalstva a také je bude motivovat k novým pohybům,
- pro *hyperaktivní děti*, kterým přinese pobyt celkové zklidnění a také soustředění a vnímání světelných a zvukových podnětů,
- pro *týrané děti*, kterým poskytne pocit bezpečí, spokojenosti a klidu, který jim následně přinese možnost zapomenout své negativní zážitky
- pro novorozence a kojence s abstinenčními příznaky – mají zde možnost potlačit své abstinenční bolestivé projevy
- pro děti smyslově postižené např. se zbytky zraku je pobyt v místnosti stimulující a motivující díky bodovým světelným efektům

Tyto informace nám poskytla paní Blanka Šprojcarová.

2.3. Pozitiva a negativa ústavní péče

- dle odpovědí pracovníků v ústavech

Pozitiva:

- snaha poskytnout odbornou péči
- péče o nechtěné děti → možnost získání nové rodiny
- zajištění komplexní péče, odborná vyšetření
- individuální přístup dle psychomotorického vývoje dítěte

Negativa:

- nedostatek citů a lásky
- dítě v ústavní péči má méně podnětů, přichází o osobní zkušenosti života v rodině
- tato péče nikdy nenahradí život v milujícím rodinném prostředí
- děti nemají zkušenosti z běžného života

Při získávání odpovědí v jednotlivých ústavech jsme se setkaly se zajímavým názorem paní Radky Badinkové z DD Litoměřice:

„Mezi veřejností často panuje názor, že děti z DD jsou nevychované a zlé. Dle našich zkušeností musím říci, že děti z domovů jsou většinou lépe vychované než některé děti z rodin. Mají pevný režim, který musí dodržovat a rozhodně se ve volném čase tolik nenudí a nemají čas „zlobit“. Pokud s našimi dětmi jdeme někam na veřejnost, rozhodně se za ně nemusíme stydět.“

2.4. Návštěva DC Veská

Nápad psát SOČ z oboru ústavní péče se zrodil po návštěvě Dětského centra Veská.

Chtěly jsme se pokusit vyvrátit mýtus o tom, že ústavy mají málo financí, že péče je na nízké úrovni, že nemají dostatek prostředků pro práci s dětmi. Byly jsme překvapeny vyprávěním zaměstnanců DC, že jim občas lidé ještě nosí již použité oblečení a hračky, neboť se domnívají, že se dětem nedostává ani tohoto základního vybavení.

Myslíme si, že materiální vybavení je na úrovni, kterou nemají někdy ani děti v úplných rodinách. Herny jsou plné kvalitních moderních hraček a oblečení dobře udržované.

Zařízení domečku mateřské školky je nápadité, využívá moderních prostředků i vlastních prací dětí.

Bydlí zde děti již od nejútlejšího věku až po děti, které navštěvují ústavní školku.

S některými jsou zde ubytovány i maminky v samostatných pokojích. Děti jsou pod neustálým dohledem paní doktorky a sester, které zde nejen pracují, ale jsou i na praxi.

Co se týče zdravotnické péče, péče o psychiku dětí a snahy o jejich všestranný rozvoj, není zde co vytknout. I přesto však děti určitým způsobem strádají - nemají rodinu!

3. Část B

3.1. První dny doma

V této kapitole jsme se zabývaly především situacemi, ve kterých se rodiče ocitnou po adopci dítěte.

Každé dítě je individuální. Každé na svět přichází s jinou povahou, jinak se vyrovnává s tím, že nevyrůstá v normální rodině a jako každý jiný člověk prožívá chvíle štěstí, smůly, radosti, smutku, zdraví i nemoci, úspěchu a nezdaru.

Všechny děti, jak rostou, přichází do kontaktu s okolím a získávají nové zkušenosti, tak se mění i jejich psychika. Tím chceme naznačit, že každé dítě se bude úplně jinak chovat, jakmile přijde do nové rodiny.

Platí-li, že dítě milované a chtěné máme povzbuzovat a chválit, tak u dítěte přijatého to platí mnohonásobně víc.

Na těchto několika výpovědích lze potvrdit, že úrazy na dětské duši mnohdy komplikují přesvědčení rodičů, že adopce nebo pěstounství bylo správným krokem.

Jako první uvádíme případ manželů, kteří zažádali o svěřeni malého děvčátka do své péče.

O tom, jak to zpočátku probíhalo u nich doma, nám vyprávěla její maminka.

"Dívka nám nemohla ani nic říct, jak špatně mluvila. Neuměla ani vyprávět...."

Rodiče se hlavně setkali s názorem, že takovéto děti jsou zakřiknuté, mlčenlivé, bez zájmu a soustředěné na jídlo....

Jen co se děvče po novém domově rozkoukalo, vztekání, řev a ubližování druhým bylo nejčastějším projevem jejího chování.

"Také se stalo, že sebou jednou bouchla na zem a mlátila kolem sebe rukama i nohama..," vypovídala maminka.

"Dělala vše pro to, aby v našich očích byla výborná a měli jsme tedy důvod ji pochválit. Se sourozenci to však bylo horší. Žárlivost na sestru a boje se starším bratrem byly na denním pořádku..."

Jako druhý příklad uvádíme zkušenosti maminky, které jsou zcela odlišné než jsme zmiňovaly v předchozím případě.

U mnohých dětí se může projevit pocit méněcennosti, zbytečnosti nebo neschopnosti. Samy se tedy dožadují pozornosti a neustálého ujištění, že nejsou tak neschopné, jak si samy připadají. Přesto stačí netrpělivé gesto, uklouznuté slůvko, aby znovu zabředly do pocitů méněcennosti a zbytečnosti.

"Naše Eliška s neláskou k sobě bojovala celých 7 let, co je u nás. První opravdový úspěch se dostavil po přijetí na gymnázium. Najednou to byla dívka plná smíchu a nadšení. Přijali ji!! "

U některých citlivějších dětí se může stát, že během pobytu v dětském domově se jejich tělesný i psychický vývoj zcela zastaví.

Maminka vypráví i o své druhé dcerce:

"I Petruška si prožila svoje trauma. Po příchodu do dětského domova se její vývoj jednoduše zastavil. Jakoby umrzla a ty dva roky přežívala ve vegetativní formě. Po příchodu k nám se začala prudce rozvíjet, ale ty dva roky ji chybí a budou chybět nejspíš ještě dlouho. Kalendář šel pořád dál, Petruška ne. Podle kalendáře má 13 let, ve skutečnosti jí je 11 let."

Děti také v mnohých případech prožívají silný pocit nejistoty, strachu z budoucnosti, hledají oporu a zázemí, a proto sebemenší náznak toho, že by mohly přijít o "svoji" rodinu, u nich vyvolává nezměrný strach, úzkost, obavy a hlavně neustálé se ujišťování, že vše bude v pořádku a že si pro ně "nepřijdou"...

O tomto problému se zmiňuje již jmenovaná maminka, která ve skutečnosti vychovávala 3 dívky, z nichž jedna musela rodinu na náhlou žádost biologických rodičů opustit.

"Děti byly pobouřené, zmatené, rozčarované. Petruška byla jako ochromená. Přestala komunikovat. Uzavřela se do sebe a prožívala si svůj osobní žal. Druhá z dívek, Lenka, naopak svoji úzkost pověděla nahlas: Přijdou ty soudy i sem k nám? Pro mě? Ptala se s obavami. Několikrát za den se Lenička chodila ujišťovat, že "my ji těm soudům nedáme." Poprvé se taky začala zajímat o svoji podobu. Proč já jediná mám modré oči? ptala se. Co když si ty soudy budou myslet, že nejsem vaše? Po mém ujištění, že mám taky modré oči, se zaradovala. A tak to vypadáš úplně, jako bys byla moje opravdová maminka. Řekni jim, že jsi opravdová!! pokračovala naléhavě Lenka."

Maminka se Lenku snažila přesvědčit, že v jejím případě soud už proběhl, přesto však ještě minimálně dva měsíce trvalo, než dívenka povolila v ostražitosti.

"U Petrušky jsme se dostali kamsi na začátek. Apatie, podvádění, lži, poměr k životu – mně už je všechno jedno...!" svěruje se maminka.

Až díky tomu, že Petruška dostala psa, o kterého se mohla starat, pomalu, ale jistě zapomínala na to, co se v poslední době událo a vše se začalo obracet k lepšímu.

"Péťa je opět samý smích. Zabrala ve škole a doma s ní už nejsou žádné problémy." vypráví s úsměvem maminka.

Překvapivá je i reakce malé dívenky, která byla přijata do rodiny paní v našem třetím případě, když šly spolu poprvé nakupovat. Holčička nikdy neměla možnost samostatné volby a proto maminičina pobídka, vybrat si „pitíčko“, byla pro děvčátko šokující a zprvu vůbec nechtěla uvěřit, že si mohla zvolit něco, co dosud neměla.

Během cesty k pokladně bylo děvčátko naprosto tiché a chránilo si svůj dárek oběma rukama. Až teprve ve chvíli, kdy se jí maminka zeptala, jestli se chce napít, dívka pochopila, že je to všechno pravda! Samým štěstím povykovala po celém obchodě:

"Mám pitíčko!! To měla v Břeclavi jenom Katka a teď ho mám já!!!"

Nakonec s ním spala dalších deset dní!

(9)

Desatero pro náhradní rodinnou péči

Nebojme se přijmout své „náhradní“ rodičovství za své!

- 1) Tedy za prvé a znovu: nebojme se přijmout své „náhradní“ rodičovství za své!!
- 2) Nebojme se o lásku dítěte! Vzájemný vztah se vytváří tím, jak spolu dennodenně žijeme.
- 3) Nebojme se pracovat na sobě samých! Svému dítěti můžeme porozumět jen do té míry, do níž jsme porozuměli sobě samým. A porozumění je prvním předpokladem účinné péče a pomoci, kterou naše dítě potřebuje. Nebojme se učit po celý život- a to i od našich dětí.
- 4) Zatajená pravda je v mezilidských vztazích nebezpečná. Nový svazek nemůže pojistit sebelepší zákon, nýbrž pravda!
- 5) Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní. Nemělo by být zaskočeno nečekaným sdělením důležitých informací o svém původu a historii.
- 6) Nestačí sdělovat! Je třeba sdílet! Nečekejme, že se dítě začne samo vyptávat, ale začněme při vhodné příležitosti vyprávět sami!
- 7) Dítě sice není z nás, není „naší krve“, ale je naše! Bezpodmínečné přijetí dítěte je nezbytnou podmínkou dobrého rodičovství.
- 8) S horším raději počítejme, tím lepším se dejme překvapit. Výchova a rodičovská péče nejsou všemocné- nemějme přepjatá očekávání a nadměrné, dítěti nepřiměřené požadavky!
- 9) O vlastních, biologických rodičích říkejme dítěti jen to dobré! Vždy je možné ukázat jejich nemoc či nemohoucnost, nedostatek podpory a pomoci z okolí, nešťastnou shodu okolností. Nesuďme a neodsuzujme!
- 10) Neizolujme dítě v kruhu nejužší rodiny! Otevřené rodinné společenství je tou nejlepší školou života a mezilidských vztahů. A modely, které dítěti v tomto ohledu nabídneme, je budou provázet po celý život. (9)

3.2. Navazování nových citových vazeb

Každý člověk se liší od ostatních svojí individualitou, tím se liší způsob navazování citových vazeb i samotné projevy těchto citů.

V této oblasti se hlavně uplatňuje temperament osobnosti. Ať se jedná o sangvinika, melancholika, cholera nebo flegmatika – každý své vnitřní pocity vyjadřuje zcela odlišným způsobem a tím více jsou tyto rozdíly patrné u dětí se zraněnými city.

Psychická deprivace:

Mluvíme o stavu, který vzniká vždy, když není dítěti dána možnost uspokojení jedné nebo více základních psychických potřeb.

Zmíníme-li se o základních potřebách, které jsou pro člověka a pro jeho správný vývoj velice důležité, jedná se hlavně:

- 1) o vytvoření kladného citového vztahu mezi dítětem a matkou, nebo osobou, která ji plně nahradí, dále k otci a dalším členům rodiny, což umožní začlenění osobnosti do společnosti ostatních lidí a dává mu tím pocit bezpečí a jistoty.
- 2) o umožnění styku s různými věcmi, naučení se jejich ovládnutí a poznání, poskytnutí podnětů pro rozvoj rozumu, myšlení a paměti, nezabránění styku s ostatními lidmi, přáteli, rodinou. Podněty by měly být poskytnuty v přiměřeném množství a různorodosti.
- 3) o stálost materiálního a společenského prostředí, která dítě poznává, chápe jej a orientuje se v něm hlavně díky matce. Svět se tak stává pro dítě smysluplným a může se z něj učit. Dochází k utváření stále složitějšího soužití mezi dítětem a okolím.
- 4) o potřebu dítěte utvořit si svůj vzor a ztotožnit se s ním. Uvědomění si vlastního "já". Být tolerován rodinou i širší společností. Potřebu zosobnění se a tolerance malého dítěte plní zvláště rodiče, s nimiž jej pojí společná budoucnost.

Různé výzkumy i samotná skutečnost svědčí pro to, že psychické potřeby jsou nejlépe uspokojovány v úplné a dobře fungující rodině. Jakmile uspokojovány nejsou, dochází ke vzniku psychických deprivací a k poruchám psychického vývoje a chování.

Děti, nevyrostající v plně funkční rodině nebo pocházející z náhradního výchovného prostředí, trpí různými psychickými deprivacemi, protože jejich základní potřeby nemohou být uspokojovány ve své plné míře.

Pokud je dítě dáno do pěstounské péče nebo adoptováno do rodiny, je nutné, aby náhradní rodina pochopila psychické problémy svého dítěte, snažila se mu pomoci je překonat, vyrovnat se s minulými zkušenostmi a přijmout přítomnost. (10)

Projevy psychické deprivace:

Psychická deprivace závažně narušuje vývoj dítěte, přesto však nelze její příznaky nijak ohraničit. Tím, že je každé dítě jiné, liší se i samotné projevy, které jsou mnohdy velmi rozmanité. Velice záleží na věku dítěte, na hloubce a rozsáhlosti poškození psychického vývoje, na délce působení deprivujícího činitele i na samotném okolí, ve kterém deprivované dítě vyrůstá.

V útlém věku se psychická deprivace projeví především opožděním vývoje myšlení, řeči nebo pohybu.

Kojenci později broukají a žvatlají, později začínají mluvit a hůře rozumějí. Děti sice řeč dospělých okolo sebe slyší, ale mluvit nezačnou.

Pro dobrý rozvoj řeči je nesmírně důležitý osobní kontakt s někým z rodiny – nejlépe s matkou a celková pohoda prostředí. Vše probíhá přirozenou cestou "komentování všeho, co se okolo dítěte děje". Tento způsob učení by se měl projevit i v přístupu k dětem v ústavní péči.

Na takovýchto dětech je nápadná rozmrzelá nálada, zcela nepřirozený vážný výraz, automatické kývavé pohyby, chudá hra, neznatelná chuť k vyhledávání společnosti a navazování kontaktů s ostatními dětmi.

Pro děvčata i chlapce v období školního věku je typické, že jejich prospěch je horší, než jaký by odpovídal samotným žakovým schopnostem. Pokud je však dítě přijato do milující náhradní rodiny, prospěch i vztah k učení se zlepšuje. Dítě má důvod se učit novému, radovat se z toho, co umí, a je motivováno zájmem a podporou rodičů. Neučí se protože musí, ale učí se také z radosti, že někdo na něj myslí a stojí při něm v dobrém i zlém a i přes neúspěchy jej má rád takové, jaké je.

U starších dětí se tento stav projevuje mnohdy nepřirozenou reakcí v kontaktu s ostatními jedinci, která může vyústit až v agresivitu (hlasitý hovor, neustálé slovní upozorňování na svoji osobu...)

Jedinec v mnohých případech vyrůstal v prostředí, kde mu chyběl citový vztah ze strany nejbližšího okolí, vyhledával blízkost, lásku, porozumění a hlavně zájem o jeho vlastní osobu. Mnoho z těchto věcí se mu nedostávalo nebo pouze v nepatrné a hlavně neuspokojivé míře. V důsledku tohoto nedostatku se dítě ve starším věku snaží najít někoho, kdo o něj bude mít zájem a bude jej brát jako osobnost sobě rovnou. Dítě hledá to, po čem odmalicka touží, proto se snaží na sebe všemožnými způsoby upozornit, aby nebylo opět přehlíženo. Stává se taky, že deprivované děti rozeznávají pouze úzký okruh nejbližších lidí.

Co se týče citových vztahů, projevuje se zde neschopnost navázat pevné citové pouto. Vztahy se objevují velice rychle, ale jsou velmi povrchní.

Člověk z fungující rodiny vidí vztah svých rodičů, jak se k sobě chovají, dávají jeden druhému najevo, že se mají rádi, že jeden druhému jsou oporou a jsou schopni se společně vyrovnat s problémy. A i přesto je jejich vztah nadále plnohodnotný a smysluplný. Toto však dítěti z dětského domova v plné a odpovídající míře chybí.

Z toho lze usuzovat, že v budoucím životě nebude schopno navázat plnohodnotný vztah a nebo jej naváže s pochybnostmi o schopnosti zvládnout něco, co nezažil nebo čemu nevěří.

Nápadná citová oploštělost, která může vyústit až v citovou otupělost se objevuje hlavně u dětí vystavených výrazným deprivacím a traumatizujícím činitelům z domova nebo náhle změněného prostředí.

Často se v důsledku psychického problému projevují stavy neklidu až hysterie.

V období puberty a adolescence se prožité deprivacní situace projeví především v charakteru osoby, ve vztahu k ostatním lidem, později se odrazí i v partnerství a v postoji jedince jako rodiče.

(7)

3.3. Problémy a vztahy v rodině

Rodina

Rodinou rozumíme prvotně utvořenou sociální skupinu s určitým vztahem lidí, kteří skupinu tvoří a tím je myšleno vzájemné soužití rodičů s jejich dětmi. Tento spolek vzniká vstupem muže a ženy do manželství a rozšiřuje se s dalšími narozenými dětmi.

Rodina má několik funkcí. Mezi ty základní patří především:

1) emocionální funkce

Rodina tvoří domov a domov tvoří lidé, kteří nás vychovávají a zažíváme s nimi dobré i zlé. Povídáním si mezi sebou je člověk obohacován o nové názory, postoje, zvyky. Jedinec se učí vycházet s ostatními příslušníky rodiny a tím se připravuje na soužití se spolužáky, učiteli, nadřízenými, partnerem i ostatními lidmi.

V kruhu rodinném člověk nachází bezpečí, lásku, oporu a přátelství.

2) ochranná funkce

Rodiče představují ochranný štít pro své děti a jsou jim oporou.

3) biologicko- sexuální funkce

Vzájemné soužití muže a ženy je předpokladem k tomu, že jednoho dne budou mít děti a splní tím svoje životní poslání již předurčené přírodou.

Rodina během svého života plní reprodukční funkci.

4) ekonomická funkce

Rodina je jakousi jednotkou, na které je finančně závislý stát, ale i příslušníci tohoto společenství mají určité finanční a materiální zázemí, důležité pro možnost vzdělávání, práce a chodu rodiny vzhledem k podmínkám, které určuje společnost, v níž tito jedinci žijí.

5) výchovná funkce

Rodiče od malička vychovávají své děti tak, aby byly připraveni se sami o sebe v budoucnu postarat, založit si svoji rodinu a pracovat.

Rodiče své děti připravují na život bez nich.

6) kulturní funkce

Rodinný kruh je i místem odpočinku, klidu, relaxace a pohody. Místem nových zážitků, poznání a legrace. Rodiče se také během svého života snaží dětem předat své zkušenosti, zážitky a poznatky- předávání moudrosti z pokolení na pokolení.

Rodina se také dělí podle jejího složení a to na rodinu:

- a) úplnou, kdy je přítomen otec, matka a jejich děti
- b) neúplnou, kdy jeden z rodičů chybí
- c) rozšířenou, kdy je v rodině přítomen i jiný příbuzný, se kterým nás spojuje biologický a citový vztah

Rodina náhradní:

Tímto termínem rozumíme rodinu, která je sice tvořena mužem, ženou a dětmi, ale tyto děti jsou rodičům do péče svěřeny.

Dříve se sice název "náhradní rodina" nepoužíval tak často jako teď, ale už v dávných dobách lidé přijímali do svých rodin děti náhle osiřelé nebo jinak osamocené, přijali je za vlastní a vychovali je.

Nejen, že se na této skutečnosti potvrzovalo samotné vychování lidí a vztahy mezi nimi (příbuzní se postarali o sirotka), ale i náboženské přesvědčení a úcta před Bohem.

Tímto způsobem bylo taky zajištěno, že ze sirotka vyroste slušný člověk, který bude pracovat, založí si v dospělosti vlastní rodinu a bude tím tak prospěšný společnosti.

Z toho tedy jasně vyplývá, že dítě za své rodiče považuje vždy ty, kteří ho milují, vychovávají jej, poskytnou mu bezpečí, oporu a hlavně k němu chovají mateřské a otcovské city.

Biologická podmíněnost tedy ještě nezaručuje, že muž a žena budou nazýváni rodiči. (5)

Domov

Domovem nazýváme místo, kde se cítíme dobře, obklopují nás lidé, které známe, máme rádi a udržujeme s nimi určitý vztah.

Je to místo ochrany, bezpečí, útočiště a pochopení. Místo, které je nám blízké, známé, prožili jsme zde dětství nebo zde vychováváme vlastní děti. Je to místo, kam se rádi vracíme a vyhledáváme jej.

V určitých obdobích svého života řešíme otázku: "Kde je můj domov?", "Kam patřím?"

Většinou se tak stává v době, kdy se dítě osamostatňuje, hledá práci, místo ve společnosti a nebo sám sebe. Také se to týká dětí, které o rodinu přišly, nevědí, co s nimi bude dál a hledají útočiště...

Vazba mezi matkou dítětem je prvním a nejdůležitějším vztahem v životě, pokud se tato vazba nezdaří, je pravděpodobné, že dítě bude mít problém s navazováním dalších vztahů i v budoucnosti.

Děti, které byly v minulosti zraněny, prožily odloučení, ztrátu, zanedbávání nebo zneužívání, se často neumí dělit – zvláště o rodiče nebo osobní prostor.

I docela malé děti mohou mít sklon k tomu, že se budou snažit své náhradní rodiče nebo jakoukoliv blízkou osobu chránit tím, že budou skrývat, co cítí, a budou mít pocit, že by měly situaci zvládnout samy a "držet jazyk za zuby", zvláště když si už nesou zranění z dřívější doby. Zranění duše, která způsobili jiní lidé, by se však nikdy neměla zlehčovat. Tyto zážitky mohou u dětí mnohdy vyvolat i záchvaty zloby, jakmile jsou přítomni podobné situaci, která

se již odehrála v jejich vlastním životě. V ten okamžik si samy uvědomují vlastní již zažitý pocit bezmoci, bolesti, zklamání a utrpení.

Sourozenecký vztah

(dle výzkumu Z. Matějčka, V. Bubleové, J. Kovaříka)

Tento výzkum se týká zkoumání vztahu mezi sourozenci v dětských domovech, v tzv. SOS dětských vesničkách nebo v pěstounských rodinách.

Bylo zjištěno, že u dětí, trvale žijící v dětských domovech (DD), se nevyskytuje žádný hlubší pozitivní vztah, který by mohl být nazván "sourozeneckým".

Naopak děti, kteří odešly z DD, ojediněle uvádějí, že se pokusily navázat spojení se svými sourozenci. V některých případech došlo k navázání vzájemného kontaktu a nebo se pouze s nimi setkali, avšak nadále se již nevidají.

Zvláštní naopak je, že vztah a samotný kontakt mezi sourozenci je méně problémový a citově napnutý, než mezi těmito dětmi a jejich rodiči. Stává se tak především z důvodu pocity zrady ze strany rodičů. Ti se jich zřekli a více se o ně nestarali. Tato výčitka odpadá v případě sourozenců. Ti nejsou a ani nemohli být odpovědní za odložení svého sourozence do DD. Tento fakt je tedy známý v chování většiny chovanců, kteří opustili DD a přišli do styku s biologickými rodiči nebo sourozenci.

U jedinců, kteří byli vychovávaní v pěstounských rodinách je situace podstatně jiná. Již dřívější zkušenost ukázala, že vlastní sourozenci se mohou kladně uplatnit v životě osob vystavených psychické deprivaci. Proto se tedy většinou dodržovalo pravidlo, že do pěstounské péče nebo do SOS dětských vesniček byly přijímány celé skupiny sourozenců.

Vztahy se však mezi těmito osobami v jednotlivých zařízeních liší. Z výzkumu týmu p. Matějčka bylo dokázáno, že mezi jednotlivými členy rodiny z SOS dětských vesniček přetrvává i po opuštění tohoto zařízení velmi silná soudržnost a závislost "slabších" jedinců na autoritě dominantního člena.

Ze získaných poznatků také vyplynula zajímavá skutečnost silných citových vazeb mezi biologickými sourozenci. Tuto zkušenost můžeme také ukázat na příběhu dívky, která se rozhodla opustit DD, jakmile se dozvěděla, že její bratr je v SOS dětské vesničce. Do tohoto okamžiku byla však překvapivě zásadně proti opuštění DD.

Co se týče pěstounských rodin, objevuje se fakt, že autoritou a vzorem pro mladší děti je spíše starší bratr, než-li pěstoun (otec) sám. (9)

3.4. Nástup do nového kolektivu

V této kapitole jsme se snažily zhodnotit výsledky dotazníků, které byly rozdány do dětských domovů, vzdělávacích zařízení pro děti z utečeneckých táborů, rodin s osvojenými dětmi i lidem, kteří někoho, pocházejícího z podobných podmínek, poznali. Vytvořily jsme dva typy dotazníků.

Dotazník související s částí A (viz příloha č. 1) byl rozeslán v počtu 70 kusů, z toho se celkem vrátilo 14 kusů. Získané informace jsou obsaženy v textu části A.

Dotazník věnovaný části B (viz příloha č. 2) byl rozeslán v počtu 80 kusů, celkem se jich vyplněných vrátilo 19. Zhodnocení je na následujících stranách. Z 19 vyplněných dotazníků jich 14 vyplnili lidé o svých známých a 5 jedinců napsalo vlastní zkušenosti.

Hlavním důvodem malé návratnosti v obou případech byl fakt, že dotazník obsahoval otázky, na něž odpovědi by byly porušením utajovaných informací. Bohužel tuto skutečnost jsme zjistily až teprve po rozeslání textů určených k vyplnění a již nešlo tuto skutečnost změnit. Tím nám pak vznikl problém s počtem celkově vyplněných dotazníků.

Druhým důvodem, proč se vyplněných formulářů vrátilo velice málo je fakt, že se o takto vychovávaných lidech moc neví a Ti, kteří někoho znají, tak mnohdy nechtěli odpovědět na zadané otázky. Bohužel jsme se také setkaly s velkou neochotou pracovníků z ústavů.

Hodnotily jsme otázky:

I.) setkání s osobami, které nevyrostly v původní rodině

- na tuto otázku odpovědělo 19 dotazovaných z celkových 80 oslovených osob (23,75%)

II.) věk a pohlaví zkoumané osoby

- do 10 let - 1 osoba (5,26%)
- do 15 let - 5 osob (26,32%)
- do 20 let - 8 osob (42,11%)
- do 30 let - 3 osoby (15,79%)
- do 40 let - 0 osob (0 %)
- nad 40 let - 2 osoby (10,53%)

- muž - 12 osob (63,16%)

- žena - 7 osob (36,84%)

III.) jaké bylo první setkání s popisovanou osobou

- dotazovaní shodně vypovídali, že první setkání s popisovanou osobou bylo zcela normální jako s každým jiným člověkem

IV.) nynější kontakt s popisovanou osobou

- současný kontakt s popisovanou osobou uvedly 4 z dotazovaných 14 osob (28,57%)

V.) jaký je vztah mezi pisatelem a popisovanou osobou

- na tuto otázku odpovídalo 14 osob, které mluvily o svém známém

a) přátelský vztah - 12 osob (85,71%)

b) pracovní vztah - 1 osoba (7,14%)

c) "příbuzenský" - 1 osoba (7,14%)

VI.) co na svém kamarádovi nebo sobě pisatel nejvíce oceňuje

a) co dotazovaní oceňují na svém příteli:

- pracovitost, veselá nálada, ochota pomoci
- vstřícnost, přátelství
- pochopení, dobré jednání s lidmi
- porozumění, spontánnost
- skromnost, cílevědomost
- snaha se učit a přežít
- šikovnost, sportovní nadání
- empatie, štedrost
- houževnatost, důvěřivost
- schopnost se přizpůsobit, smysl pro humor

b) na co jsou pisatelé pyšní na sobě

- hrdost na to, že byl schopen se postavit na své nohy
- hudební a literární nadání
- výtvarné nadání
- upřímnost, sportovní nadání
- smysl pro humor

VII.) chování popisované osoby v osobním životě

- ze 14 dotazovaných neodpověděly 4 osoby (71,42% zodpovězených dotazníků)

a) jak se chová známý

- je nekonfliktní, skromný
- je pracovitý, soběstačný
- je bezkonfliktní
- je štědrý a pracovitý
- chová se zcela normálně
- nejistý, žárlivý a ve vztahu majetnický
- nepřetvařuje se
- je upovídaný
- je vznětlivý
- je rozhodná, žije normálním rodinným životem

- z 5 dotazovaných osob 1 jedinec neodpověděl (80% zodpovězených dotazníků)

b) osobní zpověď

- chovám se normálně
- jsem konfliktní, neslušný ve slovech
- mé chování se nijak od ostatních neliší
- jsem vznětlivý, popudlivý, agresivní

VIII.) zjištění odlišného způsobu výchovy o svém známém, o sobě

a) jak se to dotazovaný dověděl o svém známém

- dozvěděl se to náhodou - 12 osob (85,71%)
- známý mu to sám řekl - 2 osoby (14,29%)

b) osobní zkušenost

- řekl mi to někdo z rodiny - 1 osoba (20%)
- dětský domov si pamatuji z vlastní zkušenosti - 4 osoby (80%)

IX.) reakce na nové zjištění o původu svého známého nebo svém

- všech dotazovaných 14 osob, kteří mluvily o svém známém, shodně vypovídaly, že reagovaly na tuto skutečnost zcela normálně
- ve většině případů se dotazovaní shodli, že chování těchto lidí bylo velice slušné, skromné a přátelské

X.) jak popisovaný jedinec reaguje na otázky o své rodině

- ze 14 dotazovaných neodpověděly 3 osoby (78,57% zodpovězených dotazníků)

a) výpověď kamaráda - ze 13 dotazovaných odpovědělo 11 osob (84,62%)

- reaguje citlivě, nerada o tomto tématu mluví
- o své rodině si vymýšlel, přikrašloval si ji, jakoby se za ní styděl, o své "tetě" se před svými kamarády zmiňoval jako o "sestře"
- o své rodině se netají, v DD byla spokojená
- svou rodinu má rád
- otázky o jeho rodině mu nevadí
- vše bere jako realitu
- je schopen o své rodině mluvit, ale není to jeho oblíbené téma
- s rodinou vychází dobře
- reaguje agresivně
- je agresivní, vznětlivý
- nemá problémy o své rodině mluvit

b) vlastní reakce - z 5 dotazovaných odpověděli všichni (100% zodpovězených dotazníků)

- mluvím o tom jen s lidmi, kteří mají srdce a pochopení, je to pro mne těžké
- reaguji vznětlivě, nejsem rád, když o ní někdo mluví
- reaguji agresivně a velice vznětlivě
- když nemusím, tak o tom nemluví
- nedělá mi problém o tom mluvit

XI.) jak se popisovaný chová mimo školu, práci, kolektiv

- ze 14 dotazovaných neodpověděly 4 osoby (71,42% zodpovězených dotazníků)

a) jak se chová dotazovaného kamarád

- jeho chování je skromné
- sama o samotě je velice nenápadná, v kolektivu je středem pozornosti
- chová se nenápadně
- je velice nepředvídatelný, je s ním legrace
- je nejistý, nevyhledává přátele, dlouho trvá než se do kolektivu začlení
- mezi vrstevníky a neznámými lidmi je uzavřený, mezi mladšími jedinci, kde si je jistý svojí pozicí, nemá překážky
- nepřetvařuje se, chová se zcela normálně
- ve škole s ním není problém, při různých pracovních činnostech je i někdy agresivní
- dříve byl velice vznětlivý, urážlivý, agresivní, po návštěvě v rodině se zklidnil
- straní se kolektivu, svěří se pouze nejbližší osobě

- z 5 dotazovaných jedinců odpověděli všichni (100% zodpovězených dotazníků)

b) osobní zpověď

- nemám ráda samotu, padá na mě úzkost
- jsem agresivní, vztekly, mezi cizími lidmi se snažím ovládat
- jsem líný, mezi cizími lidmi se chovám dobře
- chovám se pořád stejně
- musím se někdy "vyřádit" a pak je všechno v pohodě

XII.) jak tato osoba vychází s ostatními lidmi, se kterými přijde do styku

- ze 14 dotazovaných neodpověděly 3 osoby (78,57% zodpovězených dotazníků)

a) jak popisovaný vychází s ostatními lidmi

- normálně, jako každý jiný člověk - 9 osob (64,29%)
(slušně, přátelsky, s úsměvem...)
- neodpověděly - 3 osoby (21,43%)
- špatně vychází - 1 osoba (7,14%)
- dříve problémy, nyní se to zlepšilo - 1 osoba (7,14%)

- z 5 dotazovaných osob odpověděly všichni (100% zodpovězených dotazníků)

b) jak s lidmi vychází sám dotazovaný

- dobře, přátelsky - 3 osoby (60%)
- agresivně - 1 osoba (20%)
(neslušná slova, rány, drzost...)
- dobře pouze s příslušníky své etnické skupiny (s Romy) - 1 osoba (20%)

XIII.) čím se názory, postoje, zvyky popisovaného liší od ostatních

- ze 14 dotazovaných neodpovědělo 6 osob (57,14% zodpovězených dotazníků)

a) čím se liší názory jejich známého

- svých chování předčil své vrstevníky
- psychicky je mnohem vyzrálejší než její vrstevníci
- hodně si váží toho, o nyní má a čeho dosáhla
- občas jsou její názory nereálné
- je nejistý ve vystupování, je mnohem zodpovědnější než jeho vrstevníci
- chová se jako každý jiný člověk- zcela normálně
- jakýkoliv konflikt řeší "pěstmi"
- tím, že je Rom, tak se i jeho názory od ostatních liší

- z 5 vypovídajících 2 osoby neodpovídaly (60% zodpovězených dotazníků)

b) jaké má postoje, zvyky, názory sám dotazovaný

- jsem upřímná, dokážu se ovládat, stojím si za svým názorem
- jsem zbrklý a vše mi jde "na nervy", mám svůj názor, ale nechci připustit názory jiných, vždy musím mít poslední slovo
- se svými názory vycházím s ostatními v pohodě

XIV.) jak se k této osobě chovají ostatní, jestli ho uznávají nebo odsuzují

- ze 14 dotazovaných 2 osoby neodpověděly (85,71% zodpovězených dotazníků)

a) jak popisovaného přijímá okolí očima jeho známých

- uznávají jej - 10 osob (71,43%)
- uznávají i odsuzují - 1 osoba (7,14%)
- odsuzují jej - 1 osoba (7,14%)
- neodpověděly - 2 osoby (14,29%)

- z 5 dotazovaných osob odpověděly všichni (100% zodpovězených dotazníků)

b) jak okolí vnímají dotazovaní

- okolí nás uznává - 1 osoba (20%)
- nechávají nás jít vlastní cestou - 3 osoby (60%)
- odsuzují i uznávají - 1 osoba (20%)

XV.) jaké má tento jedinec plány do budoucna, jak se staví k minulosti

- ze 14 dotazovaných osob neodpovědělo 6 jedinců (57,14% zodpovězených dotazníků)

a) jak se k minulosti a budoucnosti staví podle svých známých

- nad minulostí nepřemýšlí, plánuje si svoji budoucnost - 7 osob (50%)
(založit rodinu, těšit se na vnoučata, založit kapelu...)
- budoucnost vidí nejistě - 1 osoba (7,14%)
- neodpověděli - 6 osob (42,86%)

- z 5 dotazovaných 1 neodpověděl (80% zodpovězených dotazníků)

b) co si o své minulosti myslí sami dotazovaní jedinci

- s minulostí smířená nejsem a do budoucna nic neplánuji, jen chci, aby to bylo už lepší
- s minulostí se špatně vyrovnávám, chtěl bych se stát číšníkem, kuchařem
- vyrovnáný s minulostí nejsem, nejdříve chci dokončit ZŠ a poté SŠ
- minulost neřeším, chci jen, aby budoucnost byla lepší než minulost

XVI.) jaký měl popisovaný jedinec vliv na dotazovanou osobu

- dotazovaní jedinci se ve svých tvrzeních shodují, že popisovaná osoba na ně neměla zásadní vliv
- dotazovaní mluví o určitých sympatiích, které chovají k těmto lidem, kteří se dokázali postavit na vlastní nohy i přes nelehké dětství a mnohé citové strádání

Díky tomuto zhodnocení, jsme došly k závěru, že psychika jedinců, kteří prošli ústavní výchovou nebo dětským domovem, je díky jejich zážitkům, jak z původní rodiny tak i z rodiny nynější, velice ovlivněna.

Ať se tedy jedná o kladnou stránku věci, kdy se lidé snaží začít znovu, postavit se na vlastní nohy a změnit vše, co zažili, nebo je tu i ta záporná, kdy dojde k uzavření se do sebe, k problémům s navázáním kontaktu s jinými lidmi nebo až k neschopnosti se vyrovnat s minulostí.

4. Závěr:

Cílem naší práce bylo alespoň částečně nahlédnout na práci vychovatelů, lékařů a sester v dětských domovech a ústavech. Jejich práce je především zaměřena na zdravotnickou péči, vzdělávání a také na samotnou výchovu dětí pro budoucí život.

Nepřítomnost rodinného zázemí může být zpočátku velkým handicapem, ale později se v mnohých případech projeví jako zkušenost velice prospěšná.

Seznámily jsme se s odborným i osobním přístupem pracovníků k jejich svěřencům, různými metodami a postupy, které uplatňují za účelem nahrazení chybějícího rodinného zázemí a předcházení psychickým problémům dítěte i s všudypřítomnými negativy ústavní péče, které existují i přes veškerou snahu personálu.

Tato výchova, která zcela popírá plnohodnotný rodinný život, má na budoucí chování, jednání a prožívání jedinců, kteří takováto zřízení opustí na prahu dospělosti, kladný, ale bohužel i záporný vliv. Buďto se tito lidé začlení do společnosti bez větších problémů, vytvoří si vlastní rodinu, mají své záliby a na minulost se snaží zapomenout, nebo jsou uzavřeni v bludném kruhu špatných zkušeností a mnohdy podlehnou i různým typům závislosti.

Naší snahou bylo proniknout do prožívání a myšlení lidí bez rodiny a nalézt možné původní příčiny změny chování, ať už se jednalo o jejich zážitky před příchodem do ústavní péče nebo náhradní rodiny, jejich formování během dětství bez rodičů a následný zisk nových zkušeností a poznatků ze společnosti, do které se snažili i přes svoji „nevýhodu“ proniknout.

Doufáme, že tyto informace i jednotlivé výpovědi budou užitečné jak odborníkům přes tuto problematiku, tak i široké veřejnosti pro lepší proniknutí do světa lidí, kteří se museli postavit sami na vlastní nohy. Lze tím i předejít unáhleným závěrům o člověku, který se může chovat nepřírozeně vůči zaběhlému stereotypu.

5. Anotace:

Tato práce je především zaměřena na výchovu dětí v náhradních rodinách jakéhokoliv typu (dětský domov, ústavní péče pro zdravotně postižené děti, SOS dětské vesničky, pěstounská rodina...) a na jejich další život ve společnosti.

Snažily jsme se zjistit, jak výchova v ústavech probíhá, jakým způsobem je dětem nahrazena normální rodina a jak tyto jedince nepřítomnost plně funkční rodiny ovlivňuje v dalším životě, kdy už sami mají rodinu, zaměstnání a zájmy.

Snažily jsme se vyvrátit mýtus, že děti v ústavech strádají po stránce citové i materiální, jsou vystavováni krutému a necitelnému zacházení, jsou omezováni na svobodě a že vyrůstají v nevyhovujících podmínkách.

Dále bylo naším cílem potvrdit nebo vyvrátit domněnky o životě dětí a dospělých z neúplné rodiny. Tím míníme názory typu - vyvrhel, nevychovanec, zbytečnost, potíže, neschopný příživník, líný příživník, slaboch a tak nějak podobně.

Samy jsme si ověřily, že i mezi těmito jedinci se najdou lidé manuálně zruční, hudebně nadaní nebo mají cit pro slova a jsou literárně plodní.

Celá práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První je věnována ústavní péči a druhá psychické stránce člověka s jeho začleněním se do společnosti. Obě hlavní kapitoly obsahují teoretickou část týkající se již zmiňované problematiky a část empirickou, ve které hodnotíme výsledky dotazníků, jež vyplňovali pracovníci ústavů, vychovatelé v dětských domovech a zařízeních pro výuku těchto dětí, samotné děti nebo jejich přátelé a známí.

Díky získaným výsledkům z vyplněných dotazníků jsme si mohly udělat obrázek jak o ústavní péči v dětských domovech, tak i o budoucím životě plného problémů i radostí.

6. Použitá literatura

- 1) ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině - nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině* Portál Praha 2001 ISBN 80-7178-578-4
- 2) ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*, Státní pedagogické nakladatelství Praha 1980
ISBN nemá
- 3) GURÁŠOVÁ, H. *Výchovná problematika v dětských zařízeních*
Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, Brno 1996 ISBN 80-7013-212-4
- 4) KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky* Univerzita Palackého, Olomouc 1996,
ISBN 80-7067-669-8
- 5) MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní* Portál Praha 1994
ISBN 80-85282-83-6
- 6) MATĚJČEK, Z. *Psychologické eseje (z konce kariéry)* Karolinum roku 2004
ISBN 80-246-0892-8
- 7) MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti* Avicenum- zdravotnické nakladatelství Praha 1986
ISBN nemá
- 8) PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran* PORTÁL Praha 1993 ISBN 80-85282-56-9
- 9) Uveřejněné výpovědi rodičů, kterých se toto téma adoptivních dětí osobně týká,
zveřejněný výzkum Z. Matějčka a spol. [online] [Cit. 10.10.2005].
dostupné z URL: <http://www.rodina.cz>.
- 10) Úryvky z diplomové práce – MUDr. Kučerová

7. Přílohy:

Příloha č. 1 - Dotazník – část A

Příloha č. 2 - Dotazník – část B

Příloha č. 3 - Metoda pevného objektu

Příloha č. 4 - Fotografická dokumentace

Graf č. 1 - Věk zkoumaných osob

Graf č. 2 - Pohlaví zkoumaných osob

Graf č. 3 - Vztah mezi dotazovaným a zkoumanou osobou

Graf č. 4 - Jak se to dotazovaný dověděl o svém známém

Graf č. 5 - Osobní zkušenost

Graf č. 6 - Vztah popisovaného s okolím

Graf č. 7 - Vztah odpovídajícího s okolím

Graf č. 8 - Vztah popisovaného k okolí očima jeho známých

Graf č. 9 - Vztah okolí k dotazovanému dle jeho názoru

Graf č. 10 - Vztah popisovaného k minulosti a budoucnosti dle jeho známých

Příloha č. 1

DOTAZNÍK – část A

Prosím, o vyplnění anonymního dotazníku o ústavní péči dětí. Tento dotazník bude zpracován za účelem vytvoření práce Středoškolské odborné činnosti.

Vaše názory a připomínky bych velmi uvítala.

Předem Vám děkuji za Váš čas, který budete tomuto textu věnovat.

S pozdravem Tereza Fuksová- studentka SZŠ Pardubice

- 1) Jak dlouho pracujete v dětském zařízení? _____
- 2) Jaké je vaše vzdělání?
a) ZŠ b) SŠ c) VOŠ d) VŠ
- 3) Jak často jsou přijímány nové děti do vašeho zařízení?
- 4) V jaké věkové kategorii nejčastěji? _____
- 5) Jaká je maximální věková hranice pro pobyt dětí ve Vašem zařízení? _____
- 6) Jaký je počet dětí ve Vašem zařízení? _____
- 7) Staráte se i o handicapované děti? Kolik jich u Vás je? _____
- 8) Můžete sdělit, o jaký typ postižení se jedná?
- 9) Jak dlouhou dobu nejčastěji stráví dítě ve Vašem zařízení, než se podaří jej umístit do rodiny?

- 10) Kolik dětí je umístěno- do původní rodiny _____
- do pěstounské péče _____
- do adopce _____
- do dalších zařízení _____
- 11) O jakou věkovou kategorii dětí je největší zájem? _____
- 12) V jakém věku děti opravdu opouštějí Vaše zařízení? _____
- 13) Jaké jsou nejčastější důvody, pro které jsou děti umíst'ovány do Vašeho zařízení?
• _____

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

14) Jaké formy a prostředky u Vás používáte pro optimální psychický vývoj dítěte?

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

15) Jaké máte k dispozici prostředky a pomůcky pro práci s handicapovanými dětmi?

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

16) Existuje nějaká zpětná vazba?

- od rodičů _____
- od adoptivních rodičů _____
- od pěstounů _____
- od jiných ústavů _____

- další _____

17) Co je podle Vás na ústavní péči pozitivního?

18) Co je naopak podle Vás na této péči negativního?

19) Co si myslíte, že bych měla ještě o tomto tématu vědět? Prosím, napište mi svůj názor.

Poznámka: Kde je to možné, prosím, o údaje za poslední rok.

Děkuji

Příloha č. 2

DOTAZNÍK – část B

Dobré odpoledne!

Jmenuji se Jana Hlaváčková a jsem studentkou Střední zdravotnické školy v Pardubicích. Chtěla bych tímto způsobem oslovit všechny ženy, muže, dívky i chlapce, kteří by mi mohli pomoci svými názory a zkušenostmi.

Jedná se o to, že pracuji se svojí kolegyní na odborné práci v rámci Středoškolské odborné činnosti. Rozhodly jsme se zjistit, jakým způsobem může být člověk na své životní trati ovlivněn výchovou v ústavní péči nebo v dětském domově.

Chtěla bych Vás tedy poprosit, abyste mi co nejobjektivněji vyplnili následující otázky. Předem Vám moc děkuji za spolupráci.

S pozdravem Jana Hlaváčková

Pozn.: **označení otázek pro osoby, kterých se tato problematika osobně týká
(Odpovídejte, prosím, sami za sebe, jde o Váš pohled, zkušenost, názor. Díky)

I) Setkal/ a jste se někdy s člověkem, který byl vychováván v ústavní péči nebo dětském domově?

ANO/ NE

II) Kolik jí/ mu bylo/ je let? _____ Jakého je pohlaví? ŽENA/ MUŽ

III) Jaké bylo Vaše první setkání? Kdy, kde, za jakých okolností, jak to na Vás zapůsobilo?

IV) Stýkáte se s touto osobou i nyní?

ANO/ NE

V) Jaký je Váš vztah?

VI) Co na své kamarádce/ kamarádovi nejvíce oceňujete?

(Pokud se nejedná o blízkou osobu, tak se pokuste popsat, co Vás na ni/ něm nejvíce zaujalo. Co Vás překvapilo?)

** Co na sobě nejvíce oceňujete? Čím si myslíte, že jste originální? (talent, schopnost...)

VII) Jak se tato osoba chová v osobním životě?

Jak jedná v každodenních běžných situacích?

** Jak se chováte v soukromí? Jak reagujete na běžné každodenní situace?

VIII) Za jakých okolností jste se dozvěděl/ a, že Váš kamarád/ ka, známý/ á
vyrůstali v jiných podmínkách než Vy? (dětský domov, kojenecký ústav...)
** Za jakých okolností jste se dozvěděl/ a, že jste vyrůstal/ a v náhradní rodině?

IX) Jak jste na tuto zprávu reagoval/ a?

X) Jak se Váš kamarád/ ka, známý/ á chová, jak reaguje na otázky o své rodině?
Výchově?
Původu?
** Jak reagujete na tyto otázky Vy sám/ a?

XI) Všiml/ a jste si chování Vašeho známého mimo školu? Práci? Kolektiv?
** Zkuste vyjádřit, jak se chováte v soukromí, mimo školu, práci, mimo cizí lidi?

XII) Jak toto dítě/ dospělý vychází s ostatními lidmi, se kterými přijde do styku?
** Jak vycházíte s ostatními lidmi, přáteli?

XIII) Čím se jeho/ její názory, postoje, zvyky liší od ostatních jeho/jejích vrstevníků?
** Myslíte si, že se Vaše názory rapidně liší od ostatních lidí?
(Vaše postoje, zvyky, chování, názory...)

XIV) Jak se k němu/ ní ostatní chovají? Uznávají ho? Nebo odsuzují?
** Jak Vás bere okolí? Odsuzuje Vás? Nebo uznává?

XV) Jaké má Váš známý/ á plány do budoucna?
Jak se staví k minulosti?
** Jak se stavíte k minulosti? Jste s ní vyrovnán/ a nebo ne?
Jaké máte plány do budoucnosti?

XVI) Měla na Vás tato Vaše známá/ ý nějaký vliv?
** Měla na Vás ve Vašem životě nějaká osoba zvláštní vliv?
Kdo a proč?
Jaký máte vztah s touto osobou nyní?

Příloha č. 3

METODA PEVNÉHO OBJETÍ

Autorem této metody je německá psycholožka českého původu Jiřina Prékopová, která se narodila v roce 1929. Mnoho let se zabývá duševním vývojem dítěte. V současné době pracuje v oddělení poruch vývoje v Olgahospital ve Stuttgartu.

Napsala i několik knih, které přibližují čtenářům výsledky současného výzkumu duševního vývoje dítěte.

Jako příklad lze uvést díla "Malý tyran", "Děti jsou hosté, kteří hledají cestu" a nebo "Kdybys ty mě pevně objímala..."

Samotná metoda pevného objetí spočívá především v tom, že dovolíte dítěti plně vyjádřit svou nevědomou bolest, zklamání a smutek v bezpečí vašeho náručí.

Dítě sice pláče, ale snaží se tím tak ze sebe dostat svojí vnitřní bolest.

Objímání může dítě uzemnit, přivést jej natolik blízko, že se začne regulovat míra jeho úzkosti, ale ukážete mu, že i nadále zůstáváte pánem situace, dokážete si poradit s jeho hněvem a přitom nadále zůstáváte s ním a pro něj.

Tímto způsobem mu i beze slov dáváte najevo, že není samo, že je přijímáte takové, jaké je, se vším "dobrým" i "špatným" a že jej dokážete zvládnout, i když vás zrovna dítě neposlouchá.

Příloha č. 4

Fotografická dokumentace

Herna – Korálek

Senzomotorická místnost – metoda Snoezelen

DC Veská – hlavní budova

DC Veská – herna

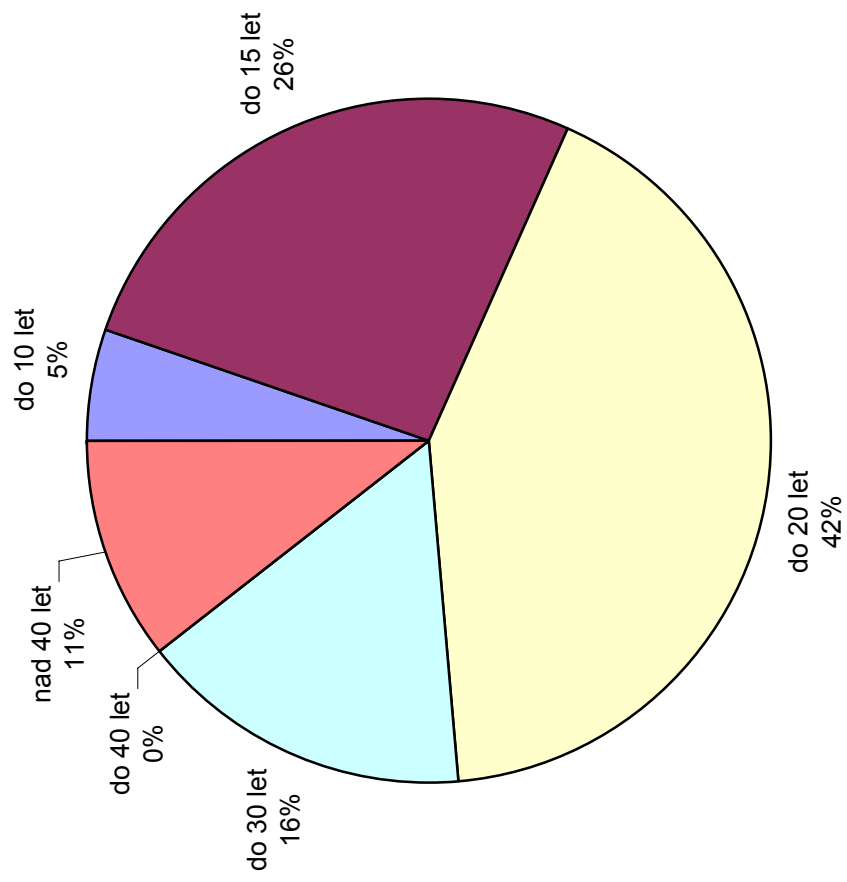

DC Veská – pobytová místnost

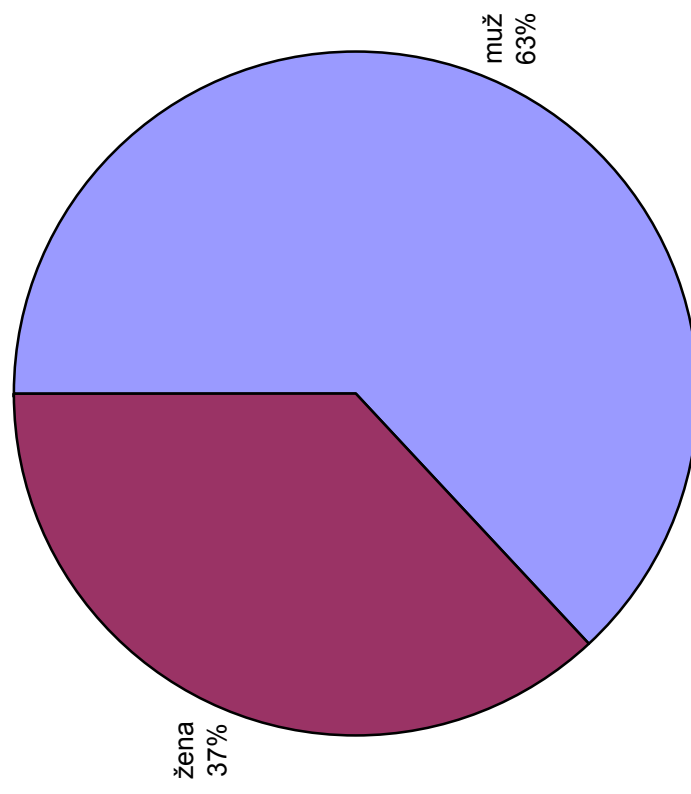

DC Veská – dětské hřiště

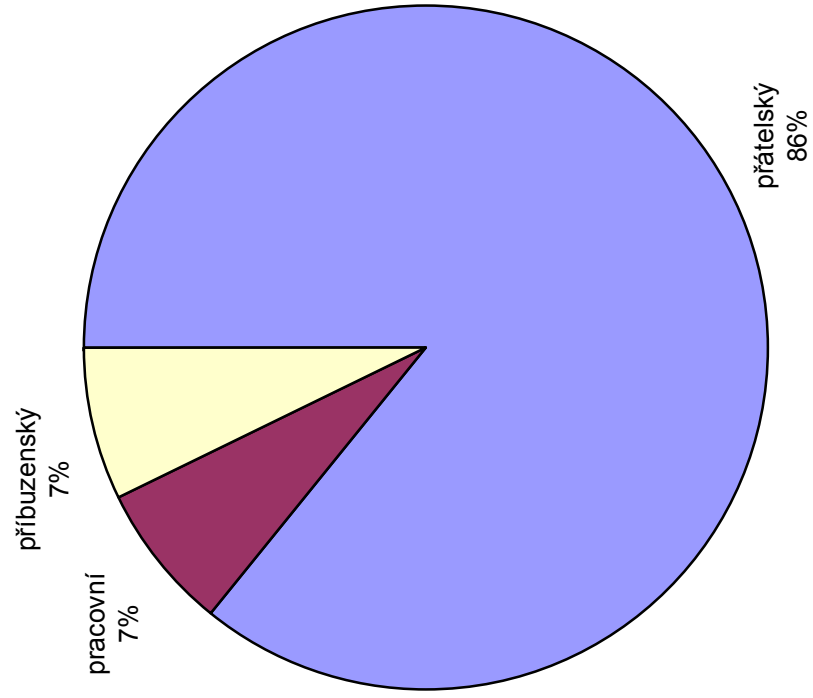
Graf č. 1
Věk zkoumaných osob

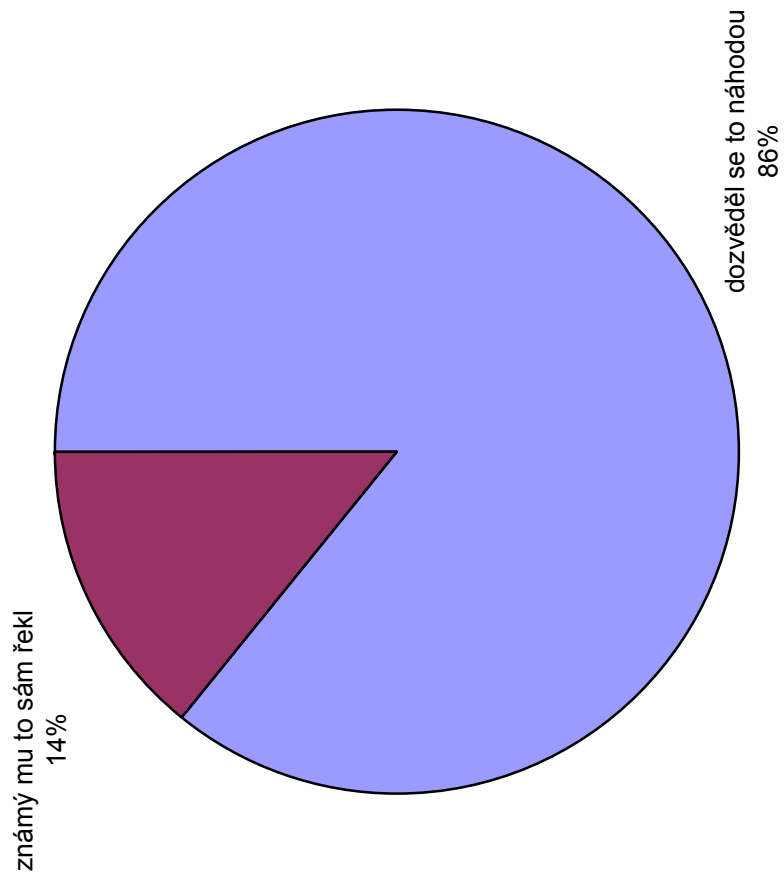
Graf č. 2
Pohlaví zkoumaných osob

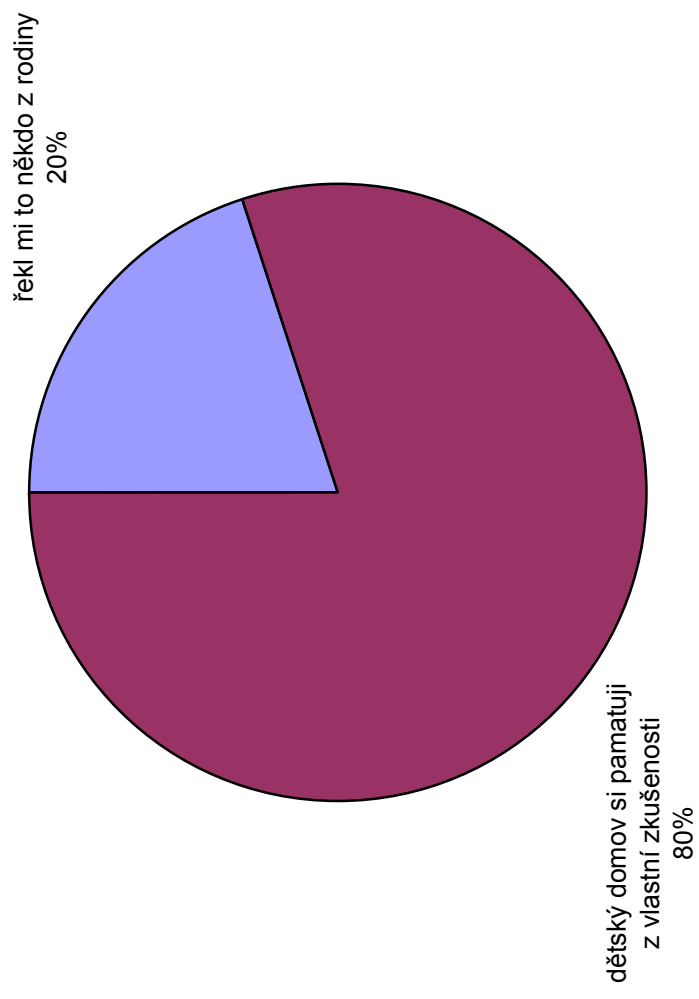
Graf č. 3
Vztah mezi dotazovaným a zkoumanou osobou

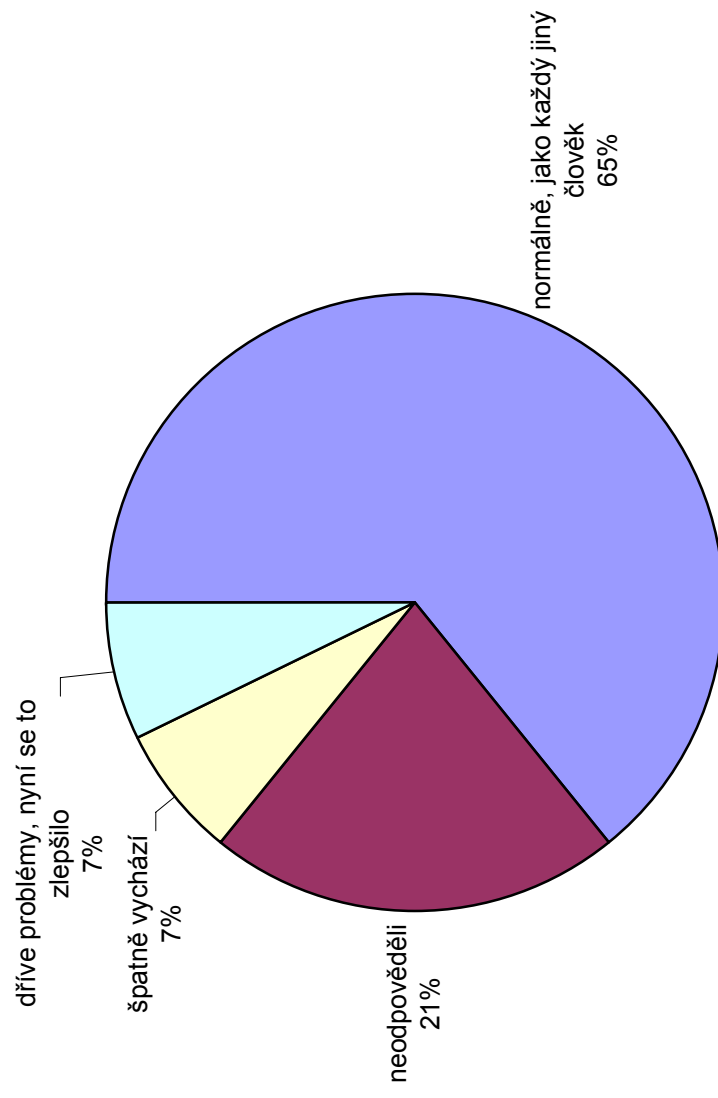
Graf č. 4
Jak se to dotazovaný dověděl o svém známém

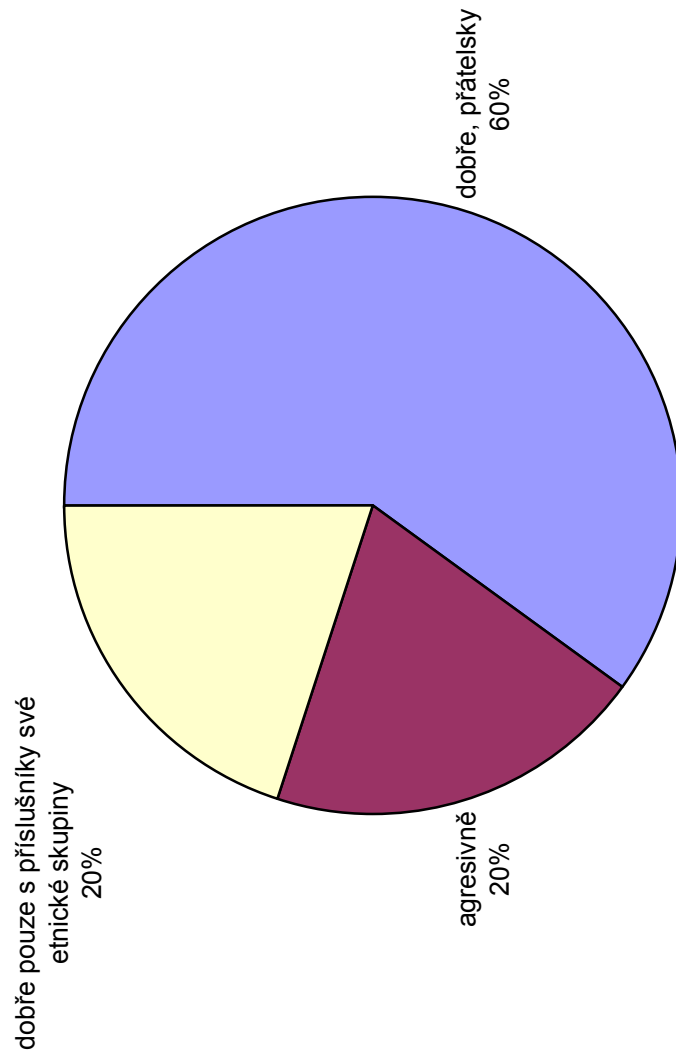
Graf č. 5
Osobní zkušenost

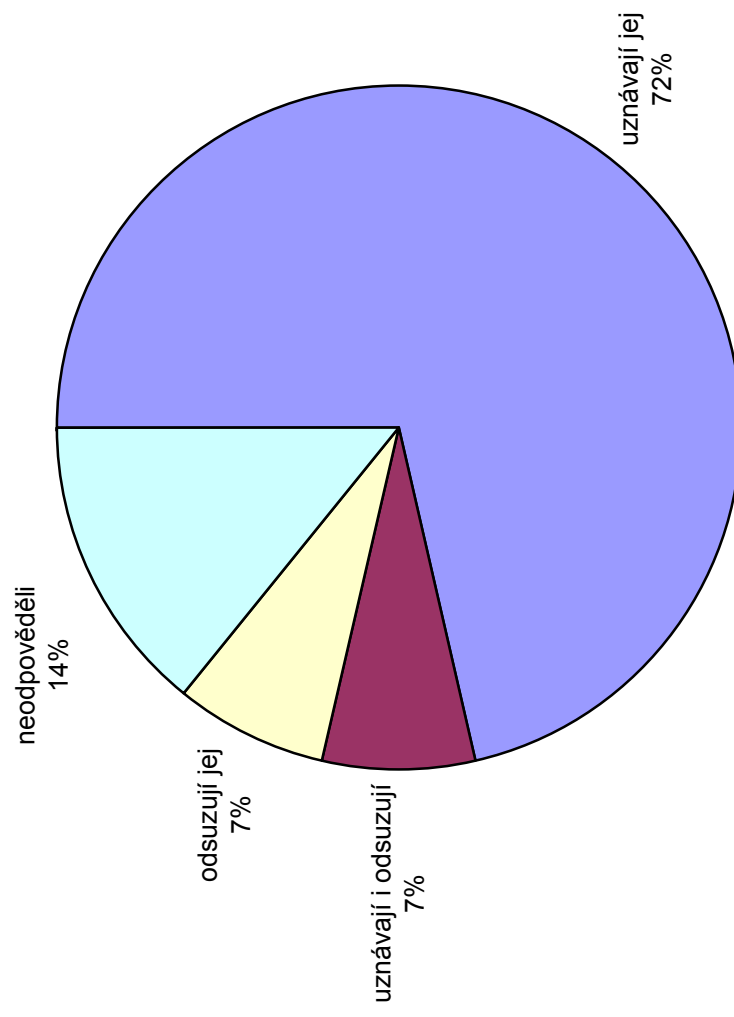
Graf č. 6
Vztah popisovaného s okolím

Graf č. 7
Vztah odpovídajícího s okolím

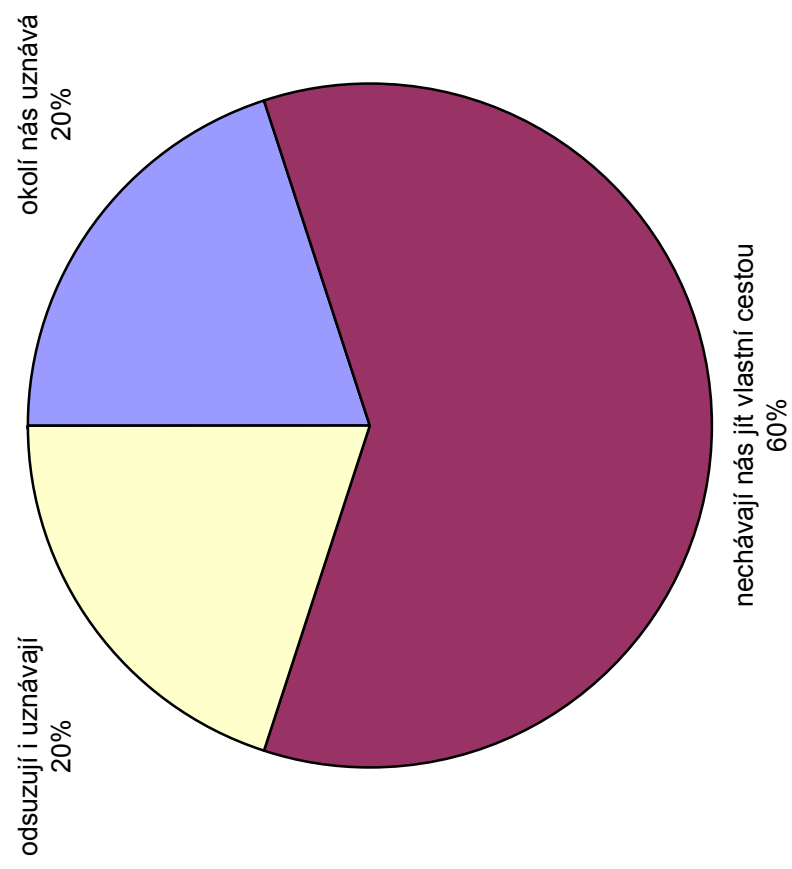

Graf č. 8
Vztah popisovaného k okolí očima jeho známých

Graf č. 9

Vztah okolí k dotazovanému dle jeho názoru

Graf č. 10
Vztah popisovaného k minulosti a budoucnosti dle jeho známých

